

Elements of Romanian historical morphology, based on the first Romanian translation of the *Septuagint* (ms. 45, BAR Cluj)

Ana-Maria Minuț*

Faculty of Letters, "Alexandru Ioan Cuza" University, Bd. Carol I 11, 700506 Iași, Romania

Article info

History:

Received February 1, 2017

Accepted February 2, 2017

Published March 23, 2017

Key words:

Old Romanian literary
language

historical morphology

translation

biblical text

diachrony

Abstract

In the CNCS project titled *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu (Ms. 45 BAR Cluj)*. *Ediție critică, studii lingvistice și filologice*, we have developed the morphological study of the text. The existence, inside this considerable manuscript (over 900 pages), of a broad and diverse linguistic issue fully justifies the interest in its analysis. In the present study three aspects are pursued: permanent points which ensure the continuity of the morphological system, the innovations (either in early or advanced stages) and the specific elements of the text as such. The detailed study of ms. 45, based on traditional descriptive methods but with elements from more recent linguistic theories, contributes to the understanding of the historical dynamics of the formation of literary norms at a grammatical level.

1. Introduction

Representing a revised translation of the *Septuagint* (Frankfurt edition, 1597) done by Nicolae Milescu in Constantinople, between 1661 and 1664, the text Ms. 45 underlies the first whole scriptural Romanian version, printed in Bucharest in 1688. Beyond the cultural importance of the text and the captivating aspects related to its authorship, the manuscript 45 provides the researchers an extremely rich investigative field. Accepting the idea that “the elements of language include not only a structure characteristic of a particular epoch of language development but of a structure and process built in time” the history of the Romanian language being seen, for this reason, “as a sequence of rules and as coexisting rules of some literary variants” (Frâncu, 2009, p. 17), we intend to pursue three aspects in this study: a) the way the rules of that time are reflected in ms. 45, at the morphological level, b) the extent to which extreme variations from the norm are recorded and what the status of the morphological changes is, c) which the specific elements of the text as such are.

2. Stable elements

Firstly, we notice some rules of the morphological system specific to the time to which ms. 45 belongs.

2.1. Nouns

2.1.1. The plural use (but having a singular meaning) of abstract nouns made with the suffix *-ête* (< Lat. *itiem*) such as *bătrînețe*, *tinerête*, *blîndête* is a feature of the old language (Frâncu, 2009, p. 29); the singular form occurs more often in the second half of the 18th century. Within ms. 45, these nouns usually occur with their plural form: *și ședzură înaintea lui cel dentii născut, după bătrînețele lui, și cel mai tânăr, după tineretele lui (Fac, 43, 33), întru tineretele-ți n-ai adunat, și cum vei afla întru bătrînețele-ți? (Sir, 25, 5), frîmsêtele muierilor s-au primenit (1Mac, 1, 27), eu frîmsêtele voastre laud (Iosip, 8,*

*Email address: a_minut@hotmail.com.

5), *pomeniște, Doamne, pre David și toate blîndetele lui* (Ps, 131, 1), *cîtu e de înfrîmșetată a cărunțetelor judecată!*; *mărirea bătrînilor – cărunțetele* (Parim, 20, 29), etc.

2.1.2. As in other texts of the time, the preposition *a* occurs in ms. 45 in some constructions equivalent to dative and genitive: *ieși-va om den seminția lui și va stăpîni a limbi multe* (Num, 24, 7), *a multe limbi domnind* (Est, 3, 13), *fată a om preut* (Lev, 21, 9), *fecior a fâmei văduă* (3Reg, 7, 14), *Dumnedzău a munți, Dumnedzăul lui Israil, și nu Dumnedzău a văi!* (3Reg, 20, 23), *și o astrucați pre ea, căci fată a împărat iaste* (4Reg, 9, 34), *veseliia a măgari sălbateci, pășciuni a păstori* (Is, 32, 14), etc.

2.1.3. The preposition *de* is selected in genitive in cases such as: *sufală întru fața lui suflare de viață* (Fac, 2, 7), *vrîmea de prînz iaste* (Sus, 1, 12), *ne-au scos Domnul den pămîntul Eghiptului, den casă de robime* (Ieș, 13, 14), *și lăcui împreună muierea lui Sampson cu aducătoriul de mireasă lui, carele era tovarăș lui* (Jud, 14, 19), *într-o parte de țarina lui* (Fac, 23, 9)¹.

2.1.4. Constructions with the preposition *la* equivalent to the dative are common: *porînci faraó la oameni* (Fac, 12, 20), *la aceștia oameni să nu faaceți strîmbătate* (Fac, 19, 8), *vei lua la ficiorul mieu, Isaac, fîmêie de acoló* (Fac, 24, 4), *el va împărți hrană la boiêri* (Fac, 49, 20), *au ales să să aducă la împăratul* (2Mac, 11, 36). The noun may be preceded by the indefinite adjective *tot*: *porînci Aviméleh la tot nărodul lui* (Fac, 26, 11), *porînci Faraón la tot nărodul lui* (Ieș, 1, 22), *și dzise David, împăratul, la toată adunarea* (1Paral, 29, 1), etc.

2.2. Pronouns

2.2.1. A feature of the old Romanian morphology (Densusianu, 1932, p. 117; Arvinte, 1988, p. 74; Frâncu, 2009, p. 52), fully illustrated by ms. 45, is the massive use of the third person, together with the forms *el, ea, ei, iale*, and *êle*, the successors of the popular Latin demonstrative pronouns **illu, illa, illi, illa*, of the forms *îns / însu /* (and especially) *însul, însă / însa, înși / înșii, înse / însele*, successors of the popular Latin forms **ipsu, ipsa, ipsi, ipse*. If the forms of the first series occur both within the subject and the accusative, the forms of the second series exclusively occur in the accusative preceded by prepositions: *nu iaste ca îns dentru cei de pre pămînt om* (Iov, 2, 3), *să-i facem lui agiutor cătră însul* (Fac, 2, 18), *ședzu cu însele Avram împreună* (Fac, 15, 11), *nu întoarse Iosia fața lui de cătră însul* (2Paral, 35, 22), *veți mînca den însul* (Fac, 3, 5), *cețățile întru carele întru înse lăcuia Lot* (Fac, 19, 29), *era la însă o slujnică eghipteanină* (Fac, 16, 1), *și el sta lîngă înșii* (Fac, 18, 8), *și-l pusă pre îns în grădină ca să o lucrédze pre însă* (Fac, 2, 15), etc.

The pronoun *dînsul* (explained either by *de + *ipsu* or *îd + *ipsu*, see Arvinte, 1991, p. 18, 19, or by *de + însul*, see Frâncu, 2009, p. 53) is rarely used: *s-au întorsu la dînsul* (Fac, 8, 9); in feminine – *dînsă / dînsa*: *care era la dînsă în casă* (Fac, 27, 15), *la dînsa cască și căscînd gura o privăsc pre ea* (3Ezd, 4, 19), and in plural masculine – *dînșii*: *au grăit cătră dînșii* (3Reg, 12, 14). Feminine plural forms are not recorded.

2.2.2. The frequent use of dative conjunct forms of personal and reflexive pronouns having the value of possessive adjectives, in all persons including plural, is also considered a characteristic of the pronoun morphology in old Romanian (Arvinte, 1991, p. 20; Frâncu, 2009, p. 62): *pre mine să mă aședzu la boierie-mi* (Fac, 41, 13), *voi știți că fîmêia-mi doi mi-au născut* (Fac, 44, 27), *vei lua de la aproapele-ți* (Lev, 25, 15), *potoli limba ta de rău și budzele-ți ca să nu grăiască vicleșug* (Ps, 33, 13), *dă denlontru fata-ți* (Sir, 7, 26), *întru tineretele-ți n-ai adunat, și cum vei afla întru bătrînetele-ți?* (Sir, 25, 5), *de sînteți sănătoși și fiii-vă și ale voastre după voie vă sînt voao, rogu-mă, dară, lui Dumnedzău cel prea mare, har, la cer nădêjdea avînd* (2Mac, 9, 20), *va scoate gușea-i* (Lev, 1, 16), *bătea pre măgărița-i cu toiagul* (Num, 22, 27), *ceară fieștecarele de la vecinu-și* (Ieș, 11, 2), *grăviră întru budzele-și* (Ps, 21, 7), *să margă cu sănătate cătră părintele-și* (Tov, 8, 16), *și ia omul sabiia lui și iêse la ieșire-și să tilhărească* (3Ezd, 4, 23).

2.2.3. In the old Romanian, the demonstrative of identity was presenting two parallel series. The first (which no longer exists in modern Romanian) was the result of the composition of the nearby demonstrative pronoun + *și* (cf. GALR, p. 248) – *acestași*: *acestași vrînd să facă chip celor ce lîngă ei lăcuia jidovi*

¹The last example is also discussed by Frâncu (2009, p. 267).

(2Mac, 12, 8), *întru acestași chip* (Iosip, 11, 11) / *acestași: puse pentru acestași Efraim* (Osia, 8, 9), *tot cela ce cercetează întru acestași* (Zab, 10, 4) / *acêsteași: iarăși mergînd și acêsteași făcînd* (Sir, 34, 28), *de cîte ori ție ți să pare pentru acêsteași sîngure să-ți porîncescu* (3Mac, 5, 37). While in the current Romanian the identity opposition operates only “around non-proximity (*același / celălalt*)”, in the old Romanian the opposition also worked within the proximity: *acestași / cestălalt* (GALR, p. 242) *nu veniia cu cestalt* (Cuv. II, 909/1²).

2.2.4. Another feature of the old language illustrated by ms. 45 consists of two variants of using the pronoun and relative-interrogative adjective *care*: a variable one on the one hand, and a unique, invariable one on the other (Densusianu, 1932, p. 189; Arvinte, 1991, p. 20; Frâncu, 2009, p. 67 ș.a.). As variable forms we record, in nominative and accusative: *carele* (singular masculine or plural feminine): *pre om pre carele l-am făcut* (Fac, 6, 7), *și săvîrși Dumnedzău în a șêsea dzi faptele lui carele au făcut* (Fac, 2, 2), *careia* (feminine singular): *muiêrea carea ai dat cu mine* (Fac, 3, 12), *carii* and *carei*, masculine plural: *și veniia toți înțelepții carii făcea toate lucrurile sfîntului* (Ieș, 36, 4), *ficiorii lui Enac, voi pipăi stîlpîi preste carei casa iaste răzămata* (Jud, 16, 26).

2.2.5. The use of non-articulated forms of the indefinite pronoun with the meaning of ‘something else’ is also considered (Densusianu, 1932, p. 191; Frâncu, 2009, p. 69) a feature of the old Romanian: *nici iaste altă nimic rădicat de la mine fără de tine* (Fac, 39, 9), *eu sînt și nu iaste altă* (Is, 47, 8), *și dziceați: «ce altă, fără numai sămînță cerceteadză Dumnedzău?»* (Mal, 2, 15), *de teslari și zlătari meșterșuguite sînt, altă nemic, au doară să să facă care vor meșterii să să facă iale* (Ep Ier, 1, 39), etc.

2.3. Verbs

2.3.1. In ms. 45 the preservation of some verbs of 2nd or 3rd conjugation is confirmed. Thus, the verbs: *a ținea* (< Lat. *teneō, -ēre*): *și-l vor ținea pre însul în vîci* (Ieș, 32, 12), *a rămînea* (< Lat. *remaneō, -ēre*): *pînă nu va rămînea acolo nici piatră* (2Reg, 17, 13), *a împlea* (< Lat. *impleō, -ēre*): *și le vei împlea mînele lor* (Ieș, 28, 37), *a mînea* (< Lat. *maneō, -ēre*): *voi mînea la Ravaoth a pustiului pînă va veni cuvîntu de la voi* (2Reg, 15, 28) still preserve the 2nd conjugation. The verb *a adaoge* (Lat. *adaugere*): *nu va mai adaoge a da ție putêrea lui* (Fac, 4, 11), *nu voi mai adaoge încă a blăstăma pămîntul pentru faptele oamenilor, pentru că zace cugetul omului pre cêle rêle den tinerête, deci nu voi mai adaoge a omorî tot trupul viu* (Fac, 8, 21), etc. preserves the 3rd conjugation.

2.3.2. According to the rule of that time, in ms. 45 the palatalized forms in the first person (singular) of the present indicative and subjunctive, and in the third person (singular and plural) respectively, of the present subjunctive: *eu – Dumnedzăul tău, cel ce țiuu drêptei tale* (Is, 41, 13), *căutaiu eu ca să văz învățătura* (Ecles, 2, 12), *iată, eu aprinzu întru tine foc* (Iez, 20, 47), *cu foc să să ardză* (Lev, 13, 52), *să-și întinză mîna* (1Mac, 12, 39), *să-i rădic pre înșii și să-i pierzu* (Ier, 18, 7), *arcul mieu puuiu în noăr* (Fac, 9, 13), *nu putea frății să-i răspundză lui* (Fac, 45, 3), *eu viu cătră tine* (Ieș, 19, 9), *ca să saie cu iale pre pămîntu* (Lev, 11, 21), etc. are recorded for the verbs belonging to the 2nd, 3rd and 4th conjugations with their root ending in *d, t, n*.

2.3.3. At imperfect, the forms of the third person plural have zero ending: *toți cîți ieșiiia den poarta cetății lor* (Fac, 34, 24), *ceia ce mergea* (Ieș, 14, 28), *așa făcea tinereii* (Jud, 14, 10), etc.

2.3.4. Strong perfects of the 3rd conjugation verbs ending in *ș (șu, șiu)* in the first person singular are part of the norm (Gheție, 1997, p. 137, 338): *și eu mă puș împărat de însul preste Sion* (Ps, 2, 6), *dășchiș eu frățiorului mieu* (Cînt, 5, 7), *și eu dziș* (Ier, 3, 19), *și aduș cătră ei toate cuvintele făgăduinței aceștiiia carea am porîncit ca să facă, și n-au făcut* (Ier, 11, 8), *și rămaș eu sîngur* (1Mac, 13, 4), *și mă întorșu eu* (Ecles, 4, 1), *și merșu și-l ascunșu la Efrath, în ce chip au porîncit mie Domnul* (Ier, 13, 5), *mă întorșiu surorii mèle* (Fac, 30, 7), etc.

²Ms. 45 features both a dedicatory foreword of the copyist: *Cuvîntu înaintea cărții aceștiiia cătră preasfîntitul mitropolit* [Foreword of this book to his holiness the metropolitan bishop] (= Cuv. I), as well as a *Cuvîntu înainte cătră cititori* [Foreword to the readers] (= Cuv. II).

2.3.5. The preterite forms of the verb *a da* that occur in ms. 45 belong exclusively to the strong paradigm³: *și eu dediu lui* (Ieș, 31, 6), *mîncă și dède și bărbatului ei* (Fac, 3, 6), *și și dederă lui Iacov pre bodzii cei striini* (Fac, 35, 4), etc.

A feature of the era is the lack of the inflectional suffix *-ră* in the plural forms of the first and second person of the preterite (cf. Frâncu, 1967, p. 175–192): *și-i dzisem lui* (Fac, 42, 31), *și pogorîră părinții noștri la Eghiptu, și nemernicim la Eghiptu dzile multe* (Num, 20, 15), *iată am audzit pre ea în Efrathá, aflăm pre ea întru cîmpii dumbărvii* (Ps, 131, 6), *aceluia nu putum opritori să fim* (Sus, 1, 38), etc.

2.3.6. In the pluperfect, no plural form contains the inflectional suffix *-ră*. The distinction between singular or plural of the third person in *-se* or *-să* is dictated by the context: *grăi cătră ginerii lui, ce-i luasă fetele lui* (Fac, 19, 14), *și Iacov păștea oile lui Lavan ce rămăsese* (Fac, 30, 36), *toți ceia ce-l vădzuse pre el* (1Reg, 10, 11), *ceia ce rădicase mîna lor preste domnul meu* (2Reg, 18, 28), *și cădzu zidul preste 27 000 de oameni, cei ce rămăsese* (3Reg, 20, 30), *dreptatea mă îmbrăcase și mă învăscuse cu județul* (Iov, 29, 14), etc.

2.3.7. In the present perfect, the auxiliary of the third person singular *au*, explained by the influence of the third person plural (*au* < *habunt, see Frâncu, 1969, p. 303, or from *habuit*, see Sădeanu, 1959, p. 316; Gheție, 1973, p. 421–430) is also a tense specific to the old age (cf. Frâncu, 1969, p. 299–318; Gheție, 1973, p. 421–430): *au dzis Domnul* (Fac, 3, 1), *au aflat robul tău har* (1Reg, 27, 5), *brațul lor n-au mîntuit pre înșii* (Ps, 43, 4), etc.

2.3.8. Several forms of present subjunctive far different from today highlighted in previous studies (Arvinte, 1988, p. 79; Arvinte, 1991, p. 23), are to be found in ms. 45: the verb *a avea* has at the 2nd person singular the form *să aibi*: *pentru ca să aibi oi de îmbrăcăminte* (Parim, 27, 26), the verb *a adaoge* (3rd conjugation) has the third person *să adaogă*: *acêstea să facă Dumnedzău lui Ionáthan și acêstea să adaogă* (1Reg, 20, 13), and the second person plural form *să adaogeți*: *să nu mai adaogeți* (Fac, 44, 23), *ca să adaogeți păcatele lui Israil* (3Ezd, 9, 7).

2.3.9. The auxiliary of the perfect conjunctive presents in ms. 45 forms inflected by person and number: *după acesta fu altul, Símah, carele zic să fie fost samaritean, apoi să să fie făcut jidov* (Cuv. II, 908/1), *cîndai să nu fim greșit ceva cătră tine* (Fac, 20, 9), *arată-te pre tine mie cunoscut să te vădzu, pentru ca să fiu aflat har înaintea ta* (Ieș, 33, 13), *de folos să him pierit întru pierirea fraților noștri* (Num, 20, 3), *audzit-am eu fetișoara să să fie dat la 7 bărbați* (Tov, 6, 13), *aceștia să fie căzut* (2Mac, 12, 40), *fiarăle și puterile să să fie gătit* (3Mac, 5, 29), *cum unii foarte să să fie bucurat* (Iosip, 4, 22), etc.

2.3.10. As in other texts of that time, in ms. 45 there are also several cases where the long infinitive covers the functions of the supine (cf. Frâncu, 2009, p. 128): *tot lemnul care are întru sine roadă de sămînță sămănătoare voă va fi de mîncare* (Fac, 1, 29), *voi da pre morții lor la mîncare pasărilor ceriului și fiarălor pămîntului* (Ier, 19, 7).

2.4. Numerals

The fractional numeral occurs only with the old forms. To express the ratio part / total, noun phrases with *parte* are employed: *și veți da a cincea parte lui faraon, iară cèle patru părți vor fi voao pentru sămînța pămîntului* (Fac, 47, 24), *și trimise David nărod, a treia parte cu mîna lui Ioav* (2Reg, 18, 2), etc.

2.5. Expressing superlatives

At the absolute superlative of adjectives and adverbs, the cases of postposition and dislocation of the adverb *foarte* from the adjective or when the adjective / adverb lacks are considered standard features of the era (Frâncu, 2009, p. 49, 276): *ficioara era frumoasă la față foarte* (Fac, 24, 16), *foarte strașnic iaste locul acesta!* (Fac, 28, 17), *să umiliră oamenii și cu scîrbă le era foarte lor* (Fac, 34, 7), *au băut vin mult foarte* (Idt, 12, 18), *te voi înmulți foarte* (Fac, 17, 2), *nu vă duceți departe de cetate foarte* (Ios, 8, 4), *și mă temui tare foarte* (Neem, 2, 2).

³For details about the history of the perfect simple regarding the verbs *a da* and *a sta*, see Frâncu (1980, p. 309).

2.6. Prepositions

2.6.1. The prepositions encompass different values; *întru*, for instance, often takes the meaning of ‘as, in its quality as’: *și-mi veți da mie copila aceasta întru fămēie* (Fac, 34, 12), *și puse lor întru porîncă pînă în dzua de astăzi pre pămîntul Eghiptului a da a cincea lui faraon* (Fac, 47, 26), etc.

2.6.2. *Cătră* occurs in ms. 45 with different values; in many cases, it has a local meaning ‘towards’: *vezi den locul carele acum tu ești cătră miadzănoapte, și cătră amiadzădzî, și cătră răsărit, și cătră mare* (Fac, 13, 14), *întinde-voi mîna mea cătră Domnul Dumnedzău cel preînaltu* (Fac, 14, 22), ‘to’: *și o aduse pre însă cătră Adam* (Fac, 2, 22), *pentru căci ați venit cătră mine?* (Fac, 26, 27). Frequently, *cătră* also has the meaning of ‘vis-à-vis’: *și voi întări făgăduința mea cătră însul întru făgăduință vécinică* (Fac, 17, 19), *și eu nu m-am îndurat de tine pentru ca să nu greșesti tu cătră mine* (Fac, 20, 6), *greșit să fiu cătră tine toate dzilele* (Fac, 43, 9), *ce-s paele cătră grîu?* (Ier, 23, 28). Rarely, *cătră* has a temporal meaning: *vor giunghia pre el toată mulțimea adunării fiilor lui Israil cătră sară* (Ieș, 12, 6), *și mielul al doilea îl vei face de cătră sară* (Ieș, 29, 41), etc.

2.6.3. *Spre* also occurs with its etymological value (that of Lat. *super*), which gradually disappeared as a result of its competition with *pre* (cf. Frâncu, 2009, p. 141): *că voi aduce răutățile spre tine* (1Reg, 20, 13), *glasul Domnului spre ape* (Ps, 28, 3), etc. In some contexts, *spre* has the meaning of ‘as, in its quality as’: *și dzise mie Dumnedzău: Solomon, fiul tău, va zidi mie casă și ograda mea, căci am ales întru însul, să-mi fie mie ficior și eu voi fi lui spre părinte* (1Paral, 28, 6), *și ședzu Solomon pre scaunul domnului spre împărat pentru David, tatăl lui, și să binevru și ascultară lui tot Israil* (1Paral, 29, 23), *și va fi întru dzua acēea, fi-va tot locul unde vor fi 1000 de vii de 1000 de sícli, spre țelină vor fi și spre spini* (Is, 7, 23), *te-am dat pre tine spre făgăduială rudeniei mēle* (Is, 42, 6), *am ajutat ție și te-am zidit și te-am dat spre făgăduință limbilor* (Is, 49, 8).

2.7. Conjunctions

The conjunction *să* still retains its primary conditional value inherited from Latin (Lat. *sī* > *se* > *să*)⁴: *să nu voi eu tréce la tine, nice tu cătră mine vei tréce movila aceasta* (Fac, 31, 52), *să nu vei vrea să-l trimiți pre însul, iată, eu lovescu toate hotarāle tale cu broaște* (Ieș, 8, 2), *să veți întra în pămîntul carele va da voaă Domnul după cum au grăit, cruțați slujba aceasta* (Ieș, 12, 25), *să va zdrobi dintele robului sau roabei lui, volnici ii va trimite pre ei pentru dintele lor* (Ieș, 21, 27), *să va mîncîndu mîncă-va den cărnuri a treia dzi, nu va priimi celuia ce-i aduce lui* (Lev, 7, 8).

3. Innovations

In ms. 45 a number of changes in the morphological system can be identified – some of them in their early stages, others in their advanced stages.

3.1. Nouns

3.1.1. Gender variations are recorded both in the case of personal animated nouns, as in the case of inanimate nouns. For example, the feminine form of *slugă* has a high frequency: *slugă va fi fraților lui!* (Fac, 9, 25), etc.; the masculine form, arising out of the context, is very rare: *și, audzîndu Avram cum s-au robit Lot, nepotul lui, numără pre ai lui slugi de casă 318* (Fac, 14, 14), *va da dare dentru moștenirea lui unuia dentru slugile lui* (Iez, 46, 18), *pre slugi i-au omorît cu sabii* (Iov, 1, 17).

In what concerns the inanimate nouns, the masculine – neutral variations have been correlated with the occurrence or generalization of plurals (Frâncu, 2009, p. 24). The variation can be illustrated, for example, with the noun *belciug*, that occurs only once in the plural *belciuge* (neutral gender): *și vei face*

⁴In connection with the subjunctive meaning of *să*, the competition exerted by *de* and *dacă*, and the establishment of *să* as the morpheme of the subjunctive (which had the effect of favoring the replacement of the infinitive by the subjunctive, but also losing the opportunity of *să* to be combined with the indicative and the conditional), see Frâncu (2000, 2009).

belciuge de aur, 50 (Ieș, 26, 6) and four times with the masculine form *belciugi*: *și vei face 50 de belciugi de aramă și vei împreuna belciugii den chiotori de căpețele* (Ieș, 26, 11), etc.

The plural form *rărunchi* (masculine) has 20 occurrences: *amîndoi rărunchii* (Ieș, 29, 13), etc., while the neutral form has only three occurrences: *pre amîndoaș rărunchile* (Lev, 3, 10), *și amîndoaș rărunchile* (Lev, 4, 9). *Cîmp* (< Lat. *campus*) occurs in the plural 22 times with the masculine form *cîmpi*: *bucate cîmpilor cetății* (Fac, 41, 48), *toți oamenii și dobitocul cîte să vor afla în cîmpi* (Ieș, 9, 19), etc. The neutral form *cîmpuri* occurs four times: *unde-s pîraie de apă și izvor a fărăfundurilor ieșindu pre cîmpuri și pren munți* (Deut, 8, 7), etc.

Similarly, we notice, in the plural, both the masculine form *genunchi* and the neutral *genunche*: *și-puse obrazul lui întru mijlocul genunchilor lui* (3Reg, 18, 42), */ și l-au adormit pre el întru mijlocul genunchelor ei* (Jud, 16, 19). The plural form *umere*: *pre doao umere a lor* (Ieș, 28, 21), *4 umere* (3Reg, 7, 34) alternates with *umeri*: *pre umeri puind cunună* (Iov, 31, 36), *preste umeri să poartă* (Ep Ier, 1, 22), etc.

For other nouns reported in the literature, we found in ms. 45 no gender variations either because the new forms had already generalized or because the innovations had not manifested yet. The first category includes, for example, *grumad(z)* and *stîlp*, which generalized their masculine form, having in the plural only *gruma(d)zi* and *stîlpi*, respectively: *au cădzut la grumadzii lui* (Fac, 33, 4), *să zdrobești stîlpii lor* (Ieș, 23, 24). In the second category we record nouns such as *veac* (< O.Slav. *věkŭ*), masculine, which only occurs with the plural form *vêci* (and not *veacuri*): *și va trăi în vèci* (Fac, 3, 22), *întru vècii vècilor lăudate-vor pre tine* (Ps, 83, 5), or *obra(d)z*, which still belongs to neutral gender, with the plural *obra(d)ze*: *și obrazele lor, unul cătră altul, cătră acoperemîntu vor fi obradzele heruvimilor* (Ieș, 25, 20), *rușinat-ai astădzi obradzele tuturor robilor tăi* (2Reg, 19, 5), *ia vino să ne ivim la obraze!* (4Reg, 14, 8). The plural *clopoți* (masculine) falls into the same category: *și au făcut clopoți de aur* (Ieș, 39, 24), *și clopoți de aur 400* (2Paral, 4, 13), and was considered by Arvinte (1991, p. 16) “a remarkable linguistic peculiarity”, evidenced by N. A. Ursu in the context of the debates undertaken on the text authorship.

The neutral – feminine variations were correlated with the imposition of some singular forms (Frâncu, 2009, p. 24), with repercussions on their assignment to a declension or another. On the one hand, in ms. 45 the neutral form of *rod(u)*: *nu va fi întru voi fără de rodu* (Deut, 7, 14), with the plural *roduri*: *cèle dentii roduri a pămîntului tău vei aduce înlontru în casa Domnului Dumnedzăului tău* (Ieș, 34, 26), is recorded. On the other hand, there is also the feminine *roadă*⁵: *lemnul roditor făcîndu roadă* (Fac, 1, 11), *veți mînca roadă lui* (Lev, 19, 25), explained according to the plural form *roade*.

The feminine *pustie*, closer to the etymon (Bulg. *pustinja*) occurs alongside the newer form *pustiū*, belonging to the neutral gender: *voi pune pre Nenevi spre stingere, fără de apă, ca o pustie* (Sof, 2, 13) */ să duse de tăbări în pustiū* (Fac, 12, 9). *Buruian*, of neutral gender, originated from Slav. *burjanŭ* (Arvinte, 1988, p. 70), occurs six times (once, in a marginal note): *ca ploaia pre troscot și ca ninsoarea pre buruian* (Deut, 32, 2), *ca un buruian ce să pornêște de vînt stai împotriva mea?* (Iov, 13, 25), etc. The feminine form, *buruiană*, occurs three times: *răsaie pămîntul buruiană de iarbă sămănătoare* (Fac, 1, 11), *budza riului mainte de toată buruiana să va zmulge* (Sir, 40, 18).

3.1.2. Regarding the grammatical category of number, in ms. 45 the replacement stages of the *-e* plural ending by the *-i* ending can be traced in a number of feminine nouns⁶: for instance, *aripă* only has the plural ending *-i*: *aripi de vultur* (Ieș, 19, 4), while *pulpă* (also with the root in *-p*) occurs only once with the plural *pulpi*: *să te bată Domnul cu rană rea preste genunchi și preste pulpi* (Deut, 28, 35), but five times with the form *pulpe*: *pulpele lui – de marmure* (Cînt, 5, 16), etc.; *limbă* has both forms with *-e* and with *-i* in plural: *toate limbele* (1Reg, 8, 20), */ întru limbile lor* (Fac, 10, 5); likewise, *inimă* occurs both with *-e* and with *-i* in plural: *tu ești cel ce cercetează inime* (1Paral, 29, 17) */ inimile voastre* (1Reg, 6, 6), etc.

The alternation, within the same noun, of the plural endings *-uri* / *-e* is found in neutral nouns such

⁵This occurred in Moldova at the beginning of the 17th century (Frâncu, 2009, p. 24).

⁶For more details on this process, see Densusianu (1932, p. 151–153), Diaconescu (1970, p. 116–126), Frâncu (2009, p. 30–32).

as *nărod* (*norod*), *zăgaș*, etc.: *acêstea-s nărodurile lui Ghedsom* (*Num*, 3, 21) / *după năroadele lor* (*Num*, 4, 30); *vor seca rîurile și zăgașurile rîului* (*Is*, 19, 6) / *întinde cu mîna ta toiagul tău pre rîuri, și pre zăgașe* (*Ieș*, 8, 5).

In ms. 45, both the etymological plural of *numere* (< Lat. *nomina*), or possibly *numeri* (by replacing the ending *-e* with *-i*, as it is frequently seen in the articulated forms *numerile*), as well as the form *nume*, homonymous to the singular (this latter attested in the southern texts as early as 1551–1553, cf. Frâncu, 2009, p. 26): *și acêstea-s numerile a fiilor Isav* (*Fac*, 36, 10), *acêstea-s numerile hatmanilor Isav* (*Fac*, 36, 40), / *aceștia sîntu fciorii lui Ismail și acêstea-s numele lor* (*Fac*, 25, 16), *și acêstea-s numele fciiorilor lui Israil* (*Fac*, 46, 7), *numele părinților miei* (*Fac*, 48, 16).

3.1.3. Ms. 45 reflects the general trend of simplifying the nominal flexion by the modification of the feminine nouns in genitive-dative, of the flectives formed by the ending (*-e* or *-i*) and definite article (*-ei*) (cf. Diaconescu, 1970, p. 206; Frâncu, 2009, p. 36). Thus, in nouns that have in the singular (nominative-accusative) the endings *-ă* or *-e*, the flectives *-eei* and *-iei* are completely replaced by *-ei* and *-ii*: *a casei tale* (*Fac*, 17, 12), *toate ciniile casii mèle* (*Fac*, 31, 36), *fêtei lui* (*Fac*, 29, 24), *a pizmei* (*Is*, 13, 9), *dedesuptul budzii ei* (3Reg, 7, 24), *la marginile lumei* (*Ps*, 18, 4), *nădējdea lumii* (*Sol*, 14, 6), *dzua morții mèle* (*Fac*, 27, 2), *păzitoriul grădinei* (*Neem*, 2, 8), *a grădinii împăratului* (4Reg, 24, 24), etc.

A feature of the texts during that period of time, confirmed by ms. 45, is the genitive-dative in *-iii* in nouns whose nominative-accusative form end in *-ie* and with plural in *-i*: *seminții tale voi da pămîntul acesta* (*Fac*, 12, 7), *au ascultat Domnul smerenii tale* (*Fac*, 16, 11), *începăturile arii tale* (*Ieș*, 22, 29), *usăbirea necurății ei* (*Lev*, 18, 19), *păcatele preuții voastre* (*Num*, 18, 1). But the forms with *-iei* have a higher frequency: *și veți sluji slujbele dare preuției* (*Num*, 18, 7), *seminției voastre voi da pre el* (*Deut*, 34:4), *dă-mi locul [tău] a ariei [tale]* (1Paral, 21, 22), *măncă bucatele necurăției* (*Parim*, 4, 17), *dzilele smereniei lui* (*Plîng*, 1, 8), etc.

3.1.4. A number of changes in the declension system are well illustrated by ms. 45. It is, on the one hand, about the early stages, the shift from a declension to another and, on the other hand, about the advanced stages, where the new classification of the declension is not fully realized.

Thus, with regard to the shift from the 3rd to the 1st declension, some nouns have several forms specific to the 3rd declension, while regarding other nouns the forms of the 1st declension already dominate. For example, the form of 3rd declension *arame* occurs 15 times: *toate vasele lui le-au făcut de arame* (*Ieș*, 38, 3), *grătariul cel de arame* (*Ieș*, 39, 40), etc., while the form of the 1st declension *aramă* is more common (160 occurrences): *era bătător de ciocan și faur de aramă și de hier* (*Fac*, 4, 21), *le vei acoperi cu aramă* (*Ieș*, 27, 2), *și vase de aramă, de aramă bună, sclipind în feliul aurului, vase 12* (3Ezd, 8, 59), etc. Instead, the form of 3rd declension *peștere* (articulated, *peșterea*) is much better represented (43 occurrences): *și lăcu în peștere, el și [2] fete a lui cu însul* (*Fac*, 19, 30), *și-mi dea peșterea cea îndoită carea iaste lui* (*Fac*, 23, 9), *deșchideți peșterea* (*Ios*, 10, 22), in comparison to *peșteră*, articulated, *peștera*, with two occurrences, as in: *îngropați-mă cu părinții miei întru peștera carea iaste întru țarina a lui Efron* (*Fac*, 49, 29).

A phonetic change, but with morphological repercussions signaled by many experts (Vasilii, 1968; Gheție & Mareș, 1974; Gheție, 1975; Frâncu, 2009, etc.) focuses on the nouns with their theme in *ș, j*. If *ș* and *j* were palatalized until around 1640 in the northern dialects (forms such as *mătușe*, *grije* of 3rd declension were regarded as being normal) while in the southern vernaculars they were strong (*mătușă*, *grijă* of 1st declension), starting in 1640–1670 de-palatalization occurred in the north, while palatalization occurred in the south. While for the noun *ușă*, for example, the membership to the 3rd declension is proven by the 53 occurrences of the form *ușe* and of the articulated form *ușea*: *ușea o trase după însul* (*Fac*, 19, 6), *întingîndu dîn sîngele de lîngă ușe* (*Ieș*, 12, 22), etc.; the 1st declension is represented by the 63 occurrences of the articulated form *ușa* (*ușă*, the unarticulated form, is not recorded): *grăiră lui întru ușa casei dzicîndu* (*Fac*, 43, 19), *stătu Moisi pre ușa taberii* (*Ieș*, 32, 25), etc.

Regarding the shift from the 2nd to the 3rd declension, it is obvious that some nouns occur only with output forms of 3rd declension, for example *îmbrăcăminte*, *încălțăminte* (the older forms of 2nd declension, *îmbrăcămînt*, *încălțămînt* not being recorded): *luîndu Revêca îmbrăcămîntea lui Isav* (*Fac*, 27, 15),

dezleagă **incălțăminte** den picior (Ieș, 3, 5), etc. In case of other nouns, the forms of the 2nd declension coexist with those of 3rd declension: *ca un vultur va porni* (Ier, 48, 40) / *ca o pornire de vulture* (Deut, 28, 49), *să te bată Domnul cu rană rea preste genunchi* (Deut, 28, 35) / *să plecă pre genunchele lui înaintea lui Iliú* (4Reg, 1, 13), etc.

Regarding the shift from the 3rd to the 2nd declension, the case of the female form *pustie* of 3rd declension, closer to the etymon (< bg. *pustinja*, cf. also Frâncu, 2009, p. 20), which occurs alongside the newer form *pustiu*, belonging to the neutral gender and to the 2nd declension, can be brought up: *să nu vă împreunați, rătăcind în pustie* (Is, 16, 8), *și va fi pământul Egiptului pierire și pustie* (Iez, 29, 9), / *să duse de tăbări în pustiu* (Fac, 12, 9), *carele iaste în pustiu* (Fac, 14, 6). More nouns meet only specific forms of the 3rd declension: *iată un berbêce prinsu într-un sâdu savec de coarne* (Fac, 22, 13), *și vei junghea berbêcele* (Ieș, 29, 16), *capul berbêcelui* (Ieș, 29, 19), *uriciunile și șoarecile* (Is, 66, 17), *vădzîndu cum au zemislit în pîntece* (Fac, 16, 5), *și luă în pîntece de la el* (Fac, 38, 18), *cămila, și iepurile, și ariciul, (...), necurate voao vor fi* (Deut, 14, 7).

In the definite articulated plural *mînule* (*manu* + art. *-le*), which occurs 45 times in ms. 45, we can see traces of the 2nd declension (a remnant of the 4th Latin declension; cf. also Dimitrescu, 1978, p. 199; Arvinte, 1991, p. 16): *mînule lui pre toți și mînule tuturor pre însul* (Fac, 16, 12), *vădzu cerceii și brățările în mînule sororei lui* (Fac, 24, 30), *dède bucatele și pîinele carele au făcut pre mînule lui Iacov* (Fac, 27, 17), etc. In ms. 45, the analogous plural form *mînele* are also encountered: *luați voi mînele pline de spudză den cuptoriu* (Ieș, 9, 8), *mînil* (unarticulated, *mîni*): *fapte de mîni omenești* (Deut, 4, 28), *și nu lua sama oamenilor căroră da argintul pre mînil lor* (4Reg, 12, 15), *mînele* (unarticulated, *mîine*): *îl va scoate den mînele lor* (Fac, 37, 21), *argintul îndoit luați întru mîine voastre* (Fac, 43, 12), *mîinile* (unarticulated, *mîini*): *voi întinde mîinile mèle cătră Domnul* (Ieș, 9, 29), *și luînd preutul unsul, cel săvîrșit, la mîini* (Lev, 4, 5).

Oscillations between the 2nd and 1st declension are recorded as follows: *rodu*, of 2nd declension and neutral gender (< O.Slav. *rodŭ*) alternates with *roadă*, of 1st declension and feminine gender: *nu va fi întru voi fără de rodu* (Deut, 7, 14) / *tot lemnul care are întru sine roadă de sămînță sămănătoare* (Fac, 1, 29), *veți mînca roadă lui* (Lev, 19, 25), *vei aduna roadă ei* (Lev, 25, 3).

3.2. Verbs

3.2.1. Like other texts of that time, ms. 45 evidences cases of shifting from the 3rd to the 1st conjugation and from 4th to 3rd conjugation, or of oscillations between 1st and 4th conjugations.

Regarding the shifting of some verbs from the 3rd to 1st conjugation, it can be noticed that in ms. 45 the verb *a cure* (< Lat. *currere*) has in third person of present indicative the form *cură*: *la pământul ce cură miere și lapte* (Ieș, 3, 8), etc. The same verb presents forms of imperfect specific to the 1st conjugation: *apele călea ce cura den sus* (Ios, 3, 16), *balele lui cura preste barba lui* (1Reg, 21, 13), etc.

The participle form *învis* is explained by the form of 3rd conjugation *a învie*, but the form of participle *înviat* shows the transition to the 1st conjugation, *a învia*: *și fu el povestind împăratului cum au învis fiul ei cel mortu* (4Reg, 8, 5), *și iaste scris cum el iarăși să să fie învis cu carii Domnul au învis* (Iov, 42, 16) / *și întorcîndu-te m-ai înviat* (Ps, 70, 22). Within the structure of the future tense, the verb in question is used both with the form of 3rd conjugation (two occurrences), and with the form of 1st conjugation (seven occurrences): *nu va învie inimile necredincioșilor și județele săracilor va da* (Iov, 36, 6) / *înțelepciunea va învia* (Ecles, 7, 13), *pre noi ne va învia* (2Mac, 7, 9).

The less uncommon shifting (Frâncu, 2009, p. 88) from the 4th to the 3rd conjugation can be illustrated by the verb *a învești* (< Lat. *investire*), which occurs in ms. 45 with forms of 3rd conjugation: *dă te vei învește rōșiu și te vei împodobi cu podoabă de aur* (Ier, 4, 30), *va învește rușine* (Mih, 7, 10).

Several verbs that have arisen through derivation (from nouns to adjectives) either in the popular Latin or in the common Romanian (cf. Frâncu, 2009, p. 86) oscillate between 1st and 4th conjugations. Thus, the verb formed from the noun *adevăr* has forms of 4th conjugation (*a adeveri*) and, more rarely, of 1st

conjugation (*a adevăra*): **să va adevăra** casa carea iaste în cetate zidită (*Lev*, 25, 30), **adeverîți** noao (1*Reg*, 6, 2) / și de la minciună cine **să va adevăra**? (*Sir*, 34, 4).

The verb formed from the adjective *curat* usually occurs with forms of 4th conjugation: **nu va curăți** Domnul (*Ieș*, 20, 7), **va curăți** preutul casa (*Lev*, 14, 48), etc.; the 1st conjugation was registered only once: *cel ce place mărișilor curăta-va nedreptatea* (*Sir*, 20, 28).

The verb formed from *îndelung* has both forms with the inflexional suffix specific to the 1st conjugation, as well as with that of the 4th conjugation: *pentru că nu voi trăi întru vac, pentru ca să îndălungăz la mînie; dăpărtează-te de la mine* (*Iov*, 7, 16), *cei ce îndălungază pre sine de la tine pier* (*Parim*, 72, 26), **nu voi îndălunga** încă (*Iez*, 12, 25), **să nu îndălungezi** darea celui ci să roagă (*Sir*, 4, 3) / *fără numai pentru urgie neprietenilor pentru ca să nu-și îndălungescă anii* (*Deut*, 32, 27), și **să nu îndălungești** a le face acêstea (*Idt*, 2, 10), *de la cel ce au făcut pre el îndălungêste-să inima lui* (*Sir*, 10, 12).

The verb created from the adjective *vîrtos* has forms of 1st conjugation, but the gerund form is specific to the verbs with the present infinitive in *-i*: **nu învîrtoșăți** inimile voastre (*Ps*, 94, 8), **dă veți iarăși învîrtoșa** (*Is*, 8, 9) / **învîrtoșindu-să** pre Iavin (*Jud*, 4, 23), **învîrtoșind** a lui cerbice și inima lor (3*Ezd*, 1, 50).

The observation also applies to the gerund form of the verb *a scuipa* (< Lat. *scupire): **de vei scuipa preste el** (*Sir*, 28, 13), as opposed to: **scuipind** mai nainte (2*Mac*, 6, 20).

3.2.2. As shown by Arvinte (1988, p. 78), the proximity tendency of the imperfect forms in *-iia* / *-iia* by those in *-ia*, *-ea* of the 2nd and 3rd conjugations is well illustrated in ms. 45: for the verb *a iubi*, the grammatical suffix *-eă* occurs once, in the morphemic structure of the third person singular form: *iară Revéca iubea pre Iacov* (*Fac*, 25, 28); for the verb *a birui*, the grammatical suffix of the imperfect is *-iă* in all 11 occurrences of the 3rd person forms: *lăcomia celor ce biruia pre el* (*Sol*, 10, 11); for the verb *a fugi*, the suffix of the imperfect *-eă* has four occurrences: *cela ce fugea la pustiiu* (*Ios*, 8, 20), etc.

3.2.3. The formation process of a sigmatic paradigm of the verbs *a avea*, *a fi*, *a vrea* is still at an incipient stage: the forms of the 2nd person singular *fuseși*, *avuseși*, *vruseși* have each one occurrence: *mult fuseși alăturat lîngă cuvîntul acesta* (Cuv. I, I), și **avuseși** păstori mulți (*Ier*, 3, 3), *jirtvă și aducere nu vruseși* (*Ps*, 39, 9), and the form of the 3rd person singular *vruse* has one occurrence as well: *întru mine vruse să mă fac eu întru împărat preste tot Israilul* (1*Paral*, 28, 4). Otherwise, ms. 45 records only the old, asigmatic forms: **fuii** îngropată cu bărbat (*Rut*, 1, 12), *asupra mea fură acêstea toate* (*Fac*, 42, 36), *șarina și peșterea ce avu Avraam* (*Fac*, 25, 10), *nădêjde avu mai mult cel fără minte* (*Parim*, 26, 12), și **avură** har (3*Ezd*, 6, 5), *povățuiêște-mă întru calea porîncilor tale, căci pre însă vruii* (*Ps*, 118, 35), **nu vru** să mănince (2*Reg*, 13, 9), **nu vrură** a să întoarce (*Ier*, 8, 5), etc.

3.2.4. The forms of the perfect simple of the verb *a face* belong to both strong (etymological) and weak paradigm (which will impose itself in modern literary Romanian; see Guțu Romalo, 1965, p. 337–540; Gheție, 1997, p. 137). In ms. 45 the strong (etymological) forms are only in the 3rd person, singular and plural: și să **fêce** lumină (*Fac*, 1, 3), și **fêce** Dumnedzău chitoăsele cêle mari și tot sufletul vitelor tîrîitoare (*Fac*, 1, 21), și să **fêce** dimineată (*Fac*, 29, 25), și să **fêceră** toate dzilele lui Maleleil ani 895 (*Fac*, 5, 17), și i să **fêceră** lui oi, și vițai, și măgari, și slugi, și slujnice, mușcoi și cămile (*Fac*, 12, 16).

Weak forms occur in all persons: *în dășertu mă făcuii* (1*Reg*, 26, 21), *mă făcui* turburat (*Ps*, 29, 9), *te făcuși* ajutoriul mieu (*Ps*, 62, 7), *te făcuși* mie întru mîntuire (*Ps*, 117, 28), *de-nceput făcu* Dumnedzău ceriul și pămîntul (*Fac*, 1, 1), *potopul apei să făcu* pre pămîntu (*Fac*, 7, 6), și *ne făcum* asupra lor pînă la ușa porții (2*Reg*, 11, 23), și **făcură** împregiurători (*Fac*, 3, 7), și să **făcură** fiii Ulam tari la vîrtute (1*Paral*, 8, 40), etc.

3.2.5. The negative imperative forms of the 2nd person plural built on long infinitive (+ ending *-ți*) are rare: **nu vă tēmereti** (1*Reg*, 12, 20), *dzua aceasta sfîntă-i Domnului*, **nu vă mîbnireți** (3*Ezd*, 9, 54). Most forms are identical to the present indicative: **nu faceți** strîmbătate copilașului (*Fac*, 42, 22), **nu rădicați** la înălțime cornul vostru, [și] **nu grăiți** asupra lui Dumnedzău strîmbătate (*Ps*, 74, 5), etc.

3.2.6. The participle form of the verb *a cere* is both *cerșut*, as in other old texts (Arvinte, 1991, p. 24):

după toate câte ai **cerșut** de la Domnul Dumnedzăul tău la Horiv (Deut, 18, 16), i-au dat lui cetatea carea au **cerșut** (Ios, 19, 50), as well as *cerut*: *cerînd s-au cerut de la mine David* (1Reg, 20, 6), *au cerut Solomon cuvîntul acesta* (3Reg, 3, 10), *n-ai cerut avuție de bani* (2Paral, 1, 11).

The verb *a face* has only got the participle form of *făcut*, generalized around 1640–1650 (Frâncu, 2009, p. 322), which replaces the etymological form *fapt* (closer to the Lat. etymon *factum*): *întru care dzi au făcut Domnul Dumnedzău ceriul și pămîntul* (Fac, 2, 4), etc. However, the verb *a sta* has exclusively the participle form of *stătut*, explained from the root of simple perfect *stătu* (Frâncu, 2009, p. 131): *vădzu Lía că au stătut de a mai naște* (Fac, 30, 8), *ați stătut supțu munte* (Deut, 4, 11), *cu strîmbătate au stătut împotriva fratelui său* (Deut, 19, 18), *nime n-au stătut împotriva* (Ios, 23, 9), *stătut-ați prestă sabiia voastră* (Iez, 33, 26).

4. Specific elements

4.1. Elements taken from the Greek text

Regarding the specific elements of the text, we notice, on the one hand, a number of language facts explained by the Greek text, many of them highlighted by Vasile Arvinte in his study on the *Bible* of Bucharest.

4.1.1. Within the class of non-prototypical nouns we can include nouns taken from Greek such as the massive *pielm* ('dough of wheat flour (without yeast)' < Gr. *πέσμα, -ατος*): *și frămîntară pielmul ce l-au scos den Eghiptu în vatră* (Ieș, 12, 39), *sicheră* ('alcoholic drink made of fruit; cider' < Gr. *σίκερα*): *și acum, te păzêște și să nu bêi vin și sichera* (Jud, 13, 7), name of dyes and paints such as *minău* (var. of *miniu* 'lead oxide, red-orange, insoluble in water, used for painting' < Gr. *μίνο*): *văruite cu minău* (Ier, 22, 14) and *chinovar* ('mercury red sulfide, used as a dye and medicine' < Gr. *κιννάβαρι*): *ungînd cu minău și chinovar* (Sol, 13, 14), names of substances and herbs such as *nard* ('fragrant essence extracted from the root of nard' < Gr. *νάρδος*): *nardu și șofran* (Cînt, 4, 14), or *iris* ('cassia, a kind of cinnamon' < Gr. *ἶρις*): *iris, 500 de sicli* (Ieș, 30, 23-24). Within the same category of non-prototypical nouns we can include collective nouns such as *fêliu* 'trib, seminție, neam', explained by Arvinte (1997, p. 39) through the formal proximity set by Nicolae Milescu between the Greek word (*ἡ φυλή, -ής* or Gr. *(τὸ) φῶλον, -ου* and the Romanian word *fel*, to whom he assigned that meaning: *caută fêliul lui Levi să nu-l socotești împreună* (Num, 1, 49), *ficiorul lui Aminadav, boiêrin a fêliului Iudei* (Num, 7, 12), *veți da moștneeniirea rudeniei celui aproape lui den fêliul lui* (Num, 27, 11), *adunai cătră mine pre mai marii fêliului vostru* (Deut, 31, 28), *viță* 'tribe, family, nation': *după casele vițelor lor* (Num, 1, 2), or *bătrîtime* ('council of elders; all the elders'): *chemă Moisi toată bătrîtimea lui Israil și dzise cătră înșii* (Ieș, 12, 21), *vor trimite bătrîtimea cetăției lui* (Deut, 19, 12), etc.

4.1.2. Also, the several periphrastic verbal constructions of the text have been related to the Greek influence; Vasile Arvinte exposes in detail, especially in his 1993 study, the periphrastic moods and tenses calqued from Greek that went from ms. 45 to the *Bible* of Bucharest. Some periphrastic forms contain the auxiliary *a fi* and the gerundive of the main verb; such forms are those of periphrastic present: *nu sînt șiîind a grăi jidovêște* (Neem, 13, 24); periphrastic imperfect: *Avenir era tiînd casa lui Saul* (2Reg, 3, 6), periphrastic perfect: *și fu născîndu ea* (Fac, 38, 28) or periphrastic future: *și 5 garduri vor fi tiîndu-să unul de la alalt* (Ieș, 26, 3). Periphrastic forms with other structures such as, for example, the one composed of the verb *vrea* + the infinitive of the main verb have also been identified (Arvinte, 1991, p. 22): *cîndu vrea merge Moisi înaintea Domnului să-i grăiască lui, lua acoperemîntul pînă ce ieșia* (Ieș, 34, 34; in the Greek text: *Ἦνίκα δ'ἂν εισπορεύετο*), *și cînd să vrea sui nuărul de la cortu, înjuga fiii lui Israil cu marfa lor* (Ieș, 40, 33; in the Greek text: *Ἦνίκα δ'ἂν ἀνέβη ἡ νεφέλη*); another periphrastic form of perfect highlighted by Arvinte (1994, p. 11) contains the verb *a se face* + the gerund of the main verb (representing a means to render Gr. *ἐγένετο* into Romanian): *și îndată glasul Domnului să fêce cătră însul dzicîndu* (Fac, 15, 4), *iară dimineata să fêce potolindu-să roao pregiur tabără* (Ieș, 16, 13), *norul Domnului să fêce umbrîndu preste ei dzua* (Num, 10, 34). Also, another two ways of exposing the future, calqued from Greek, are mentioned by Arvinte (1994, p. 12): one consists of the future form of the verb *a fi*, followed by the adverb *cînd* + the

future of the main verb: *și va fi cîndu va acoperi norul* (Num, 9, 20, following Gr. *καὶ ἔσται ὅταν σκεπάζη ἡ νεφέλη*); the second consists of the future of the verb *a fi*, followed by the conjunction *de* + the future of the main verb: *și va fi de va mușca șarpele pre om* (Num, 21, 8, following Gr. *καὶ ἔσται ἐὰν δάκη ὁ ὄφις ἄνθρωπον*), etc.

In addition to the periphrastic forms recorded in the cited studies, we identified a periphrastic form of the gerund, made of the auxiliary verb *a fi* in the gerund + main verb in the participle: *și să spuse lui Saul, dzicîndu căci nărodul au greșit Domnului, mîncat fiind cu sîngele* (*mîncat fiind* = ‘mîncînd’ [eating]) (1Reg, 14, 33), *a multe limbi domnind și fiind biruit toată lumea* (*fiind biruit* = ‘biruind’ [defeating]) (Est, 3, 13), *o, ticăloasa eu, și de multe ori de trei ori mișă, carea 7 copii fiind născută, a nici unuia maică m-am făcut* (*fiind născută* = ‘născînd’ [giving birth]) (Iosip, 16, 6).

4.1.3. Other phenomena have also been explained on account of the Greek influence: the lack of the definite article *lui* before some proper names: *ficior Amisadaî* (Num, 1, 12), *fiu Enan* (Num, 1, 15), etc.; the occasional use of uninflected feminine names ending in a consonant: *în casa Rabil* (Fac, 31, 34); keeping the Greek ending of the genitive for the proper names: *ficiorul îi Melhas* (Fac, 24, 15); some changes in declension, such as the form of the 2nd declension *brățariu*: *și cercel, și inel, și brățariu* (Num, 31, 50); the repetition of the adverb *foarte* for the superlative of adjectives and adverbs: *piatra – multă foarte, foarte* (Ieș, 9, 24); the use of syntagms such as *om carele* and *om om* with an indefinite pronoun value, having the meaning of ‘everyone, anyone, someone’; the enrichment of some adjectives, through semantic loan translation, with meanings taken from Greek (the meaning ‘inalt’ of the adjective *long*, the meaning ‘strong’ of the adjective *înalt*, and so on); the use of some infinitive constructions, namely of the so-called intensive constructions made of the gerund and another form of the same verb: *știindu vei ști* (Fac, 15, 13), *putînd va putea cătră noi* (1Mac, 5, 40), *încbizîndu închise Dumnedzău* (Fac, 20, 18), *vădzîndu-te am vădzut* (Fac, 26, 28), *putînd au putut* (2Paral, 32, 13), *puind să pui preste sine boiêrin* (Deut, 17, 15), etc.

*

In the category of elements specific to the text itself we can also add several other language facts:

4.2. Demonstrative pronouns

In ms. 45, *unași* is used with the same value as the demonstrative pronoun of identity *aceeași*: *celor ce calcă preste țărna pămîntului [și da palme] la capetile săracilor și calea smeriților au abătut și fiu și tatăl lui mergea cătră unași slujnică, pentru ca să pîngărească numele Dumnedzăului lor* (Am, 2, 7), *nu știți că unul pre mine cu cei morți m-au sămănat tată și unași maică m-au născut și pre unele ne-am hrănit porînci?* (Iosip, 10, 2), *întru unași vrîme zidindu-ne și de la un sînge crescîndu-ne și pren un suflet săvîrșindu-ne* (Iosip, 13, 20).

4.3. Reciprocal voice

In the reciprocal voice, after the morpheme *se* + verb (in plural), the complement of reciprocity *înde sine* follows (expressed by the reflexive pronoun *sine* preceded by the preposition *înde*), having the value ‘one another’, ‘among them’, etc.: *săracul și bogatul s-au timpinat înde sine* (Parim, 22, 2), *și Ioav, ficiorul Saruiei, și slugele David au ieșit den Hevron și să timpinară înde sine* (2Reg, 2, 13), *țîncii leilor s-au părăsit înde sine* (Iov, 4, 11), *și s-au lovit înde sine și au căzut dentru tabăra Lisiei ca vro 5000 de oameni* (1Mac, 4, 34), *îndemnă să înde sine, zicînd* (Iosip, 13, 8), *înde sine împreună toți căutîndu-să* (Iosip, 13, 13).

In only one case, the complement of reciprocity is expressed by the pronoun *eiși* (*ei* + *și*) preceded by the preposition *adinsu* ‘between’: *să preasăruta adinsu eiși* (3Mac, 5, 49).

4.4. Conjunctions

4.4.1. The strongest form of the adversative relation is achieved both by *ce* (with its newer variant *ci*) and by the conjunction *fără* ‘but’ followed by the adverb *numai*⁷: *și lui Salpad, fiul lui Ofer, nu i s-au făcut lui ficiori, fără numai fete* (= ‘but only girls’) (Num, 26, 33), *voi ați audzit și asămănare n-ați vădzut, fără*

⁷For the use of *fără* (*numa*) as a mark of adversative coordination in Northern Transylvania, see Botoșineanu (2007, p.212).

numai glas (Deut, 4, 12), și nu la părinții voștri au făgăduit Domnul făgăduința aceasta, *fără numai* către voi (Deut, 5, 3), toate cetățile cele tari nu le-au arsu Israil, *fără numai* pre Assor singură au arsu-o Iisus (Ios, 11, 13), și nu iaste altul scutind limbei Israil, *fără numai* tu (Idt, 9, 14).

4.4.2. The conjunctions *iară* and *însă* occur also with the value of concessional adverbs ‘totuși, tot’, in regent sentences of some concessional subordinates introduced by the conjunction *de*, meaning ‘chiar dacă’: *de va uita și acêstea muiêrea, iară eu nu voi uita pre tine, dzice Domnul* (= ‘chiar dacă va uita..., eu **tot** nu voi uita pre tine’) (Is, 49, 15), *dă vei bate pre cel fără minte, în mijlocul adunării necinstindu-l, însă nu vei lua nebuniia lui* (= ‘chiar dacă vei bate pre cel fără minte..., **tot** nu vei lua nebuniia lui’) (Parim, 27, 22).

4.5. Super-compound conditional

A super-compound form of conditional of the type that represents “genuine forms of past perfect conditional”, with four verbal elements, which “expresses a more pronounced rebound in the past” (Frâncu, 1983–1984, p. 35), occurs only once: *vrut-am fi murit în pământul Eghiptului, au întru pustiul acesta să am fi murit!* (Num, 14, 3).

5. Conclusions

The diachronic analysis combined with the synchronous one, applied to the lexical and grammatical classes, proves the diversity of language facts recorded in ms. 45. Beside the permanent points that have been preserved over time, thus ensuring the continuity of the morphological system, we can find a number of innovations, of changes (regarding the declension, conjugation or categories of gender, number, case, tense, mode, voice), either in the early or advanced stages, as well as a number of elements specific to the text as such. If, generally, the morphological changes follow two trends, that of simplification and that of development / redundancy (Frâncu, 2009, p. 17), then simplifying the nominal inflection through modifying the genitive-dative of the feminine nouns, of the flectives formed of a desinence (*-e* or *-i*) and a definite article (*-ei*) (the flectives *-ei* and *-iei* > *-ei* and *-ii*) is included in the first category, while marking the opposition number, in addition to the ending by phonetical alternation, enters the second category. Some of the changes highlighted in this analysis confirm several inter-conditionings reported in the literature; such is the case, for instance, of the masculine – neutral and neutral – feminine changes, coupled with the imposition of plural and singular forms, respectively, or of the morphological repercussions of some phonetic changes.

Bibliography

- Arvinte, V. (1988). *Studiu lingvistic asupra primei cărți (Facerea) din Biblia de la București (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389*, in *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Pars I. Genesis*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 47–105.
- Arvinte, V. (1991). *Studiu lingvistic asupra cărții a doua (Ieșirea) din Biblia de la București (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389*, in *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Pars II. Exodus*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 1–51.
- Arvinte, V. (1993). *Studiu lingvistic asupra cărții a treia (Preoția) din Biblia de la București (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389*, in *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Pars III. Leviticus*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 1–41.
- Arvinte, V. (1994). *Studiu lingvistic asupra cărții a patra (Numerii) din Biblia de la București (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389*, in *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Pars IV. Numeri*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 1–44.
- Arvinte, V. (1997). *Studiu lingvistic asupra cărții a cincea (A doua lege) din Biblia de la București (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389*, in *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Pars V. Deuteronomium*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 1–69.
- Botoșineanu, L. (2007). *Graiul de pe valea superioară a Someșului Mare*, Editura Alfa, Iași.
- Densusianu, Ov. (1932). *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Librairie Ernest Leroux, Paris.
- Diaconescu, P. (1970). *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, Editura Academiei, București.

- Dimitrescu, F. (coord.) (1978). *Istoria limbii române. Fonetică. Morfostintaxă. Lexic*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Frâncu, C. (1967). *Din istoria perfectului simplu românesc: formele de persoana I și a II-a plural cu sufixul -ră*, in "Anuar de lingvistică și istorie literară", tome XVIII, p. 175–192.
- Frâncu, C. (1969). *Formele de persoana a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus. Privire istorică*, in "Studii și cercetări lingvistice", vol. XX, no. 3, p. 299–318.
- Frâncu, C. (1980). *Din istoria verbelor neregulate: perfectul simplu și mai mult ca perfectul verbelor a da și a sta*, in "Limba română", vol. XXIX, no. 4, p. 307–316.
- Frâncu, C. (1983–1984). *Geneza și evoluția formelor verbale suprapuse în limba română*, in "Anuar de lingvistică și istorie literară", tome XXIX, p. 23–62.
- Frâncu, Constantin (2000). *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, Casa Editorială Demiurg, Iași.
- Frâncu, Constantin (2009). *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași.
- GALR = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005.
- Gheție, I. (1973). *Originea auxiliarului a de la pers. 3 sg. a perfectului compus*, in "Studii și cercetări lingvistice", vol. XXIV, no. 4, p. 421–430.
- Gheție, I. (1975). *Baza dialectală a limbii române*, Editura Academiei, București.
- Gheție, I. (coord.) (1997). *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Editura Academiei Române, București.
- Gheție, I. & Mareș, Al. (1974). *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, București.
- Guțu Romalo, V. (1965). *Din morfologia sec. al XVI-lea : perfectul simplu al verbului a face*, in *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, București, p. 337–540.
- Sădeanu, F. (1959). *Traces de passé composé absolu en roumain*, in *Recueil d'études romanes*, publié à l'occasion du IXe Congrès international de linguistique romane à Lisbonne du 31 mars au 3 avril 1959, București, p. 315–320.
- Vasilii, Em. (1968). *Fonologia istorică a dialectelor daco-române*, Editura Academiei, București.